

Kielemme käytäntö.

Suomen kielen sanajärjestyksestä.

Moni suomen kielen opettaja on luulakseni tuntenut epävarmuutta joutessaan oppilailleen puhumaan suomen sanajärjestyksestä. Siihen on useitakin syitä, mutta painavin on se, ettei sanajärjestyksestämme vielä ole tarkkaa tutkimusta, johon nojautuen kielenkäyttöämme olisi voitu ohjata. Kieliopesisamme on kylläkin eräitä sanajärjestyksestä koskevia sääntöjä, mutta ne ovat enimmäkseen ohimennen tehtyihin havaintoihin perustuvia ja siitä johtuen sangen väljiä, niin että erilaisille tulkinnolle jää tilaa. Ei siis pitäisi olla millään tavoin

oudostuttavaa, että tekee mieli suhtautua varoen sellaisiin sanajärjestyksestä koskeviin uudistuspyrkimyksiin, jotka tähtäävät vakiintuneen käytön muuttamiseen.

On vanhastaan tunnettu asia, että kirjasuomen sanajärjestykseen on ruotsin kieli vaikuttanut. Selvimmin se tulee näkyviin siinä, että ilman erityistä syytä subjekti (tai sanajärjestyksen suhteen siihen verrattava lauseenjäsen; ks. Setälä Suomen kielen lauseoppi § 133) asetetaan predikaatin jälkeen ns. jälkilauseessa sekä lauseessa, joka alkaa jollakin ver-

bin määräyksellä. Kun jo Setälä lauseopissaan mainitsi inversion usein olevan vierasta vaikutusta ja kun sitten yhä uudelleen on painokkaasti huomautettu sanajärjestyksemme epäsuomalaisuudesta (mainittakoon ennen kaikkea yliopettaja E. A. Saarimaan monet kirjoitukset, radioesitelmät, luennot Turun kesäyliopistossa), on vähitellen kirjakiellessä tapahtunut muuttumista. On alkanut ilmestyä teoksia, joista huomaa että inversiota on pyritty karttamaan. Usein on kuitenkin tyydytty vain aivan koneellisesti vaihtamaan subjektin ja predikaatin järjestystä ottamatta huomioon, että inversio määrätapauksissa on paikallaan. On ymmärrettävää, että jos tällainen käyttö pääsisi vallitsevaksi, ei mistään parannuksesta voisi puhua, sillä olisi vain menty toisesta äärimmäisyydestä toiseen. Vaarasta onkin huomautettu (ks. esim. Lauri Kettunen: Suomen kielioppi § 347, E. N. Setälä — Kaarlo Nieminen: Suomen kielen oppikirja § 231). Kultaisen keskitien löytäminen ei kuitenkaan ole helppo tehtävä. Sen huomaa, kun yrittää syventyä kysymykseen ja ryhtyy tutkimaan pohjaa, jolle säännöttely voisi rakentua. Seuraavassa muutamia havaintoja, joista toivoisin olevan jotain hyötyä kirjasuomen sanajärjestyksestä vakiinnutettaessa.

Setälän mukaan inversiota käytetään silloin, kun tahdotaan osoittaa »jokin esine *tuntemattomaksi*, *ennenmainitsemattomaksi* tai tahdotaan antaa jollekin lauseenjäsenelle tavallista *suurempaa painoa*» (§ 134). Subjektista ja predikaatista puheen ollen ensimmäinen kohta merkitsee lähinnä sitä, että inversion avulla voidaan osoittaa *subjekti tuntemattomaksi*, ennen mainitsemattomaksi (*Tu-*

vassa on ukko), toinen, että inversiota käyttäen saadaan *predikaatille* tavallista suurempi paino (*On ukko tuvassa*).

Predikaatin painokkuudesta aiheutunut inversio näyttää olevan kansankielessä melko yleinen; sitä esiintyy erilaisissa virketyypeissä. Esitän esimerkkejä sekä rinnasteisista lauseista että jälkilauseista¹: Mies tälläs sitten kuninkaan kerinlautoin päälle ja pyörittää, pyörittää kerinlautoja ja viimen keikauttaa pystyyn ja *pääs* kuninkaan pääpuolelle se mies, ja *ei kuollu* kuninkas (Setälä, s. 217), Poika viimen men pajan taa ja puhelee pilliinsä, ja *tullee* äijä taas ja kyssyy (Setälä, s. 214), se pani takkinsa katajapenshan päälle ja *katos* se takki (Cannelin, s. 104), Mutta em minä tiäräm mitä se sillä teetti, mutta *sai* se plikka sen sentääj juuri tehtyä ennenkun ham pois siältä lähti (Kannisto, s. 291), siin käv mylly painovelel, siäl ylähäl ol järvi ja sulku ol järven suussa. kun tul elämmij jauhattamist nin *nos-tettih* vettä (Kettunen, s. 98—), jos siel om peurav vasoja nim *merkithän* net (Kettunen, s. 127), kuj joutu kohallen nin *tuntioathan* ne molemmat tosesak (Kettunen, s. 192), (omista muistiinpanoistani:) kun niit oikein ol, niv *veihää* ne lapsikiiki; kuv vaam piesisin kotia, nin *osinham* minä siin sin huoniessas: kun oikei huulettii, ni *pölkäs* se (susi) sit; kun tulivat hakee, nin *karkas* se laps äilei kaulaa.

Kaikkissa esittämissäni inversiotapauksissa subjekti (tai passiivilauseen objekti) on ollut tunnettu, joten epäsuora sanajärjestys ei ole johtunut siitä, että olisi tahdottu osoittaa subjekti (objekti) ennen mainitsemattomaksi. Erikoisen selvästi näkyy *han, hän*-liitteisistä pre-

¹ Kirjoituksen murrenäytteet ovat seuraavista teoksista: E. N. SETÄLÄ Lauseopillinen tutkimus Koillis-Satakunnan kansankielestä, KNUT CANNELIN Tutkimus Kemin kielenmurteesta, ARTTURI KANNISTO Lauseopillisia havaintoja läntisen etelä-Hämeen kielimurteesta, V. TARKIAINEN Äänneopillinen tutkimus Juvan murteesta, LAURI KETTUNEN Suomen murteet I. Sitaattien tarkekirjoitusta olen paikoin hiukan muuttanut ladonnan helpottamiseksi.

dikaateista, että on kysymyksessä predikaatin painollisuudesta johtunut inversion. Niiden yhteydessä ei suoraa sanajärjestystä voisi käyttääkään. Tätä inversion mahdollisuutta ei oteta huomioon yliopettaja E. A. Saarimaan juuri ilmestyneessä »Kielenoppaassa» (Porvoo 1947), jossa mm. sanajärjestyskysymyksiä on käsitelty.¹ Viitataan seuraavaan alamuistutukseen: »Nykyisessä raamatunsuomenoksessa noudatetaan yleensä suomalaista sanajärjestystä, esim. *Ja hänet nähdessään Sakarias hämmästy. Sentähden minä sanon teille.* Jälkilauseessa on kuitenkin aina epäsuora sanajärjestys: *Ja kun Jeesus oli lopettanut nämä vertaukset, lähti hän sieltä.* Tämä poikkeus alkaa jo tuntua oudolta ja vanhanaikaiselta.» (s. 201) Lopuksi esitetty arviointi, ennen kaikkea viittaus inversiotyyppin epäsuomalaisuuteen, lienee ymmärrettävä niim, että on tarkoituksena ohjata kielenkäyttöä siihen suuntaan, että subjekti aina, kun se ilmaisee jotakin, josta edellä on ollut puhe, olisi ennen predikaattia; predikaatin painokkuus tai painottomuus ei vaikuttaisi asiaan.² Ohjeen hyväksyminen ja käytännössä noudattaminen merkitsisi kai sitä, että se inversiotyyppi, josta edellä olen esittänyt esimerkkejä, tulisi vähin erin kirjasuomesta häviämään. Liiottelua kai sentään on, kun sanotaan, että se jo nyt vaikuttaa vanhanaikaiselta. Ja syytä varmaan olisi vielä tutkia, kannattaako siitä yrittää tehdä muinaismuistoa. Palaan kysymykseen tuonempana.

Subjekti voidaan inversion avulla osoittaa tuntemattomaksi, ennen mainitsemattomaksi. Sellaiset Setälän esimerkit kuin *Tuvassa on ukko, Kun poika*

läksi metsälle, niin tuli häntä vastaan karhu osoittavat, mistä on kysymys. Aina ei kuitenkaan inversion syy ole näin selvä. Ja luullakseni olisikin vielä paljon tutkittavaa siinä, milloin inversiota olisi käytettävä, milloin ei.

Kun jälkilauseet ja verbin määräyksellä alkavat lauseet luonteeltaan ovat erilaisia, käsittelen niitä erikseen. Kiinnitän aluksi huomiota eräisiin »Kielenoppaassa» mainittuihin adverbiaalilla alkaviin lauseisiin, jotka on esitetty esimerkkeinä »kaavamaisesta ja aiheettomasta suoran sanajärjestyksen käytöstä»: *Noin kolmen tunnin kuluttua hänen vaimonsa tuli sisään. Siihen aikaan Mooses syntyi. Linnan tornissa siniristilippu liehui jo perjantai-iltana.* Ensiksi mainittuun liittyy korjaus: *miel. tuli hänen vaimonsa sisään* ja selitys: *vai- mosta ei ole ennen puhuttu, ja toiseen huomautus: miel. syntyi Mooses (s. 201).* Lieneekö oikeaan osuvaa antaa sen ratkaisevasti vaikuttaa sanajärjestykseen, *onko subjektista edellä puhuttu vai ei?* Esim. subjekti *Mooses, siniristilippu* ilmaisevat joka tapauksessa jotakin tunnettua, joten niitä ei voi pitää spesiekseltään indefiniittisinä. Jos siis esim. lauseessa *Siihen aikaan Mooses syntyi* olisi tarkoituksena tähdentää Mooseksen syntymän ajankohtaa, niin suora sanajärjestys olisi mielestäni paikallaan, koska sanat *siihen aikaan — syntyi* ovat lauseen painokkaimmissa kohdissa. Kun tällaisissa tapauksissa todennäköisesti on monia seikkoja sanajärjestykseen vaikuttamassa, olisi käsittääkseni syytä varoa, ettei koneellisesti ruvettaisi käyttämään epäsuoraa sanajärjestystä aina kun subjekti ilmaisee jotakin, josta ei edellä ole puhuttu, ja taas toisaalta

¹ Suurimmalta osaltaan on sanajärjestystä koskeva esitys sama kuin jo teoksessa »Huonoa ja hyvää suomea» (Porvoo 1930).

² Alkulauseessa tekijä viittaa Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kielivaliokuntaan, niin että teoksessa annettuja ohjeita voitaneen pitää valiokunnan hyväksymänä. [Virittäjän toimituksen huomautus: Tietämämme mukaan kielivaliokunta ei vielä ole käsitellyt sanajärjestyskysymyksiä.]

suoraa, jos on puhe jostain tunnetusta. Sellainen kaavamaisuus voi tuskin viedä hyviin tuloksiin. Havainnollisen käsityksen asiasta saa tarkastelemalla esim. koulujen alaluokkia varten toimitettua kirjasta »Palasia Seitsemästä veljeksestä» (Kolmas painos, Porvoo 1941), jossa Kiven sanajärjestystä on muutettu puheena olevan periaatteen mukaan. Mainitsen esimerkin, aluksi alkuperäisessä asussa: »Taula-Matti. Noitakeinot, hurmaavat lumouskaasut, joista ilma oli täys kuin kruutisavusta sodan ilma. Tosin koetti Heiskanen parastansa, manasi ja sadatteli, soikotellen kättänsä, mutta turhaan perin. Ja Pikku-Jussi veitikka, hän juosta tapsutteli kuin keri, tömitellen maata, hikoen kovin.» (Kootut teokset I s. 207.) Keskimmäisen virkkeen epäsuora sanajärjestys on muutettu suoraksi: »Tosin Heiskanen koetti parastansa, manasi ja sadatteli, soikotellen kättänsä, mutta turhaan perin.» (mts. 36.) Heiskasesta on edellä puhuttu, siksi korjaus. Ilmeistä kai kuitenkin on, että luettaessa juuri subjektia *Heiskanen* pitäisi painottaa, minkä vuoksi sitä ei saisi sijoittaa heti lausetta aloittavan painokkaan adverbiaalnin jälkeen, koska se silloin luonnostaan jää painottomaksi (*To·sin Heiskanen ko·etti parastansa*). Inversio vie oikeaan painotukseen: *To·sin koetti He·iskanen parastansa*; se kohottaa subjektin *Heiskanen* samalle tasolle kuin seuraavan lauseen *Pikku-Jussi*, mikä tehon kannalta on tärkeää.¹ Toinen esimerkki. Kivi: »Silloin lausui taasen vouti» (Kootut teokset I s. 22); *Palasia Seitsemästä veljeksestä*: »Silloin vouti taasen lausui» (s. 9). Kansankielestä voi

mainita esimerkkejä, jotka osoittavat, ettei inversio edellytä, että subjekti ilmaisee jotakin uutta. Esim. no jo·pa tulloo o·ppimestar siitte ta·htojmaam minuva (Kettunen, s. 163—), portin korvaam *pantii se kuninkaan tytär* istumaan tuolille (Kettunen, s. 192). Tällaiset inversiotapaukset eivät ole rinnastettavissa *Tuvassa on ukko*-tyyppiin. Epäsuora tai suora sanajärjestys riippuu käsittäkseni pääasiallisesti siitä, kumpaa tahdotaan enemmän painottaa: subjektia vai predikaattia.² Huomattakoon suora sanajärjestys seuraavassa, vaikka subjekti on spesiekseltään indefiniittinen. Poeka läks siit tuas lentämää takasi. Väلیلä *yks mies ampu* sem pojaj ja vei kepin kuninkaale (Tarkiainen, s. 125). Mainitsen vielä Kiveltä esimerkin, josta mielestäni selvästi näkee, miten kuvailevan predikaatin painottaminen on johtanut suoran sanajärjestyksen käyttöön: »Kauan *hän pölyytteli* sutta perään, joka ontuen tallusteli edellä» (Kootut teokset I s. 207). Haluaisin kuitenkin erikoisesti tähdentää, ettei sääntöjen antaminen tällaisissa tapauksissa suinkaan ole helppo tehtävä. Onko esim. seuraavassa sanajärjestys tarkoituksenmukainen: »Vihdoin kuitenkin pysäytti lukkari lukemisen» (Kivi)? Predikaattia *pysäytti* pitäisi tietenkin painottaa. Vai onko »nykyaikaistetun» painoksen sanajärjestys parempi: »Vihdoin kuitenkin lukkari pysäytti lukemisen»?

Kun tarkastelee sanajärjestystä »Kielenoppaassa», jonka kieltä ymmärtääkseni on lupa pitää ohjeeksi tarkoitettuna, toteaa, että jälkilauseissa on suoran ja epäsuoran sanajärjestyksen käy-

¹ Samasta syystä pitäisi palata vanhaan tapaan ja käyttää inversiota ns. johtolauseessa, joka on lainatun virkkeen jäljessä (*sanoi poika, sanoi kettu* ym.). Tohtori LAURI HAKULINEN on kirjoittanut siitä teoksessaan Suomen kielen rakenne ja kehitys II s. 193 (Helsinki 1946), niin että viitataan hänen perusteluunsa.

² »Kielenoppaassa» on ohimennen viitattu painotuksen merkitykseen. Esimerkkinä on virke: »Äiti ei ollut jaksanut kovinkaan paljon hoidella häntä, ja isällä *oli äiti* ollut ensi sijassa.» (S. 201.) Eikö tällainen myönnytys vie pohjaa pois siltä vaatimuksetta, että inversiota olisi käytettävä, kun on kysymys epämääräisestä spesieksestä?

tössä noudatettu samoja periaatteita kuin verbin määräyksellä alkavissa: suoraa sanajärjestystä käytetään silloin, kun subjekti ilmaisee jotakin ennen puheena ollutta, muuten epäsuoraa. Mainitsen pari esimerkkiä: »Vaikka kaksoispiste aina erottaa itsenäisiä lauseita tai lauseenosia, *se ilmaisee* niiden olevan läheisessä suhteessa toisiinsa sisällykseltään.» (S. 125.) Vrt. »Kun lopusta lyhennettyyn sanaan tarvittaessa liitetään pääte, *jää piste* tietenkin pois ja käytetään vain kaksoispistettä päätteen edellä» (s. 109). Useissa tapauksissa muodostuu lukutapa ymmärtääkseni selkaiseksi, että jälkilauseen ensimmäinen sana jää verrattain painottomaksi ja lausepaino tulee vasta seuraavalle, siis edellisessä tapauksessa predikaatille (*se ilmaisee*), jälkimmäisessä subjektille (*jää piste*). Tällä tavalla painotettaessa ei ole taukoa sivulauseen ja jälkilauseen välillä, mikä selittänee sen, että jälkilauseessa subjektin ja predikaatin painotussuhteet tulevat samanlaisiksi kuin verbin määräyksellä alkavissa lauseissa. Kansankielestäkin voi mainita esimerkkejä tällaisista jälkilauseista, erona on kuitenkin se, että epäsuoraa sanajärjestystä käytetään myös ennen mainitusta subjektista puhuttaessa. Esim. Kun se ottas kirkon etunurkan alta kolme korttelia syvästä multaa ja pyhkeillä sillä mullalla, *se näkis* selvemmin kuin ennen (Setälä, s. 171), *ke-ttu* ja *ka-rhu* kup pu-ivat riihtä, ja ku ne-uli saanu' elop pu-otetuksi la-ttijalle, *oli ke-ttu* sanonuk *ka-rhulle* (Kettunen, s. 119.)

Aina ei painotus kuitenkaan tule selkaiseksi kuin edellä esitetyissä tapauksissa. Jälkilause on painotukseltaan normaalityyppiä: lauseen ensimmäinen sana saa suurimman painon. Esim. »Jos subjektina on ryhmännimi eoli ryhmäsana, *predikaatiivi* ehkä useimmiten on totaallinen, — —» (Kielenopas s. 150). Kansankielessä juuri tällainen painotus on kaikkein tavallisinta, useimmiten on

vielä *niin* -konjunktio lauseita erottamassa. Esim. Mutta kun ne menivät matkaansa, *kuninkaan tuli* rahaansa ikävä (Setälä, s. 170), No sittek kun häätämiili tehtiin, koska häap piti piirettämän, *nin tyttö pyysi* lupaa kuttuak kolmet tätiänsä häihin (Kannisto, s. 305), mutta jo-s seon ommaa *nin se jää* ta-lloo (Kettunen, s. 56). Subjektin ei tarvitse olla spesiekseltään definiittinen. Esim. Sitte kun se lähti Pirun sisaren tykköö, *nin kaks äijää tappeli* — — (Setälä, s. 185), kum minä olin tuota paimes pienenä tyttönä, *nin sus vei* lampaan (Kettunen, s. 252), ku ol' *nin hi-rvijän ko-va* tuul ni, *rä-emä katkes* he-vojselta siitte, *su-iter rä-emä* (Kettunen, s. 183). Tässä tulee näkyviin painotuksen suuri merkitys. Antamalla spesiekseltään epämääräiselle subjektille tavallista suurempi paino se saadaan ikäänkuin kohoamaan muiden sanojen tasosta. Hakulinen on indefiniittisen spesieksen ilmaisemisesta puhuessaan esittänyt tämän tavan ensimmäisenä. Esim. Oli pieni kaupunki ja siinä miehiä vähän. Ja suu-ri ku-ningas tuli sitä vastaan (Suomen kielen rakenne ja kehitys II s. 196). Samaa keinoa viljelee kansankieli jälkilauseissa, eikä nähdäkseni ole mitään syytä vieroita sitä kirjakielestä. Päinvastoin on mielestäni nähtävissä, että jos kaavamaisesti käytetään epäsuoraa sanajärjestystä subjektin ollessa spesiekseltään indefiniittinen, niin joudutaan teennäiseen painotukseen. Tarkattakoon seuraavaa virkettä: »Kun siis sotilas saa sanaa esimiehelleen, vaikkapa kenraalille, »te», ei pitäisi esim. opettajan loukkaantua, jos oppilas tervettä kielivaistoaan noudattaen häntä teitittelee.» (Kielenopas s. 223) Ilmeisesti on tarkoituksena painottaa sanaa *opettajan*, mutta käytännössä paino luullakseni joutuu predikaatille *ei pitäisi*. Suora sanajärjestys olisi tässä omiansa: »Kun siis sotilas saa sanaa esimiehelleen, vaikkapa kenraalille, »te», *nin esim. opettajan ei pitäisi* loukkaantua — —»

Jos pysytään siinä vaatimuksessa, että on käytettävä epäsuoraa sanajärjestystä, mikäli subjekti ilmaisee jotakin, jota ei edellä ole mainittu, niin siitä on seurauksena, että inversiota joudutaan käyttämään sangen paljon. Esim. »Kielenoppaassa» on jälkilauseissa epäsuoraa sanajärjestystä huomattavasti enemmän kuin suoraa. Kysymys ei siis ole merkityksellön, ja siksi tuntuu olevan syytä yrittää tutkia, onko epäsuoran sanajärjestyksen selitykseksi riittäviä perusteita. Inversion tarkoitukselta ei kylläkään voitane olla eri mieltä: subjekti on tärkeä ja sille tahdotaan antaa tavallista suurempi paino. On sitten vain kysymys siitä, onko käytetty keino oikea. Rohkenen sen johdosta esittää epäilyni. Näyttää nim. siltä, että inversiota on katsottu yksipuolisesti vain subjektin kannalta. On kuin olisi sen inversiotyyppin perusteella, josta Setälällä on esimerkkinä *Kun poika läksi metsälle, niin tuli häntä vastaan karhu, päätely, että subjektin ja predikaatin epäsuora järjestys aina vie subjektin painottamiseen, ja siten ikäänkuin luettu subjektin hyväksi myös se, mikä kuuluu predikaatille. Jos sanotaan: On ukko tuvassa, niin ei inversio merkitse subjektin painottamista, vaan predikaatin. Sama on käsittääkseni sääntönä jälkilauseissa. Sillä eihän inversio sellaisenaan, kuin irrallisena voi lisätä jollekin sanalle tulevaa painoa, vaan sanan täytyy samalla joutua lauseessa sellaiseen kohtaan, joka kielen oman luonteen mukaisesti on painokas. Kun lauseen alkuun ja loppuun keskittyy suomessa suurin paino, niin ainakin teoreettisesti katsoen olettaisi subjektin olevan jommassakummassa kohdassa. Sen vuoksi ei käsittääkseni voi subjektin painottamiseksi aina käyttää epäsuoraa sanajärjestystä, vaan on turvauduttava suoraan. Huomautan vertailun vuoksi rinnasteisista lauseista. Seuraavaa lausetyyppejä ei enää pidetä hyväksyttävänä: *Lehti ilmestyy lukuvuosittain, ja on sen hinta 2 mk* (ks. arvos-*

telua »Kielenoppaassa» s. 199). On käytettävä suoraa sanajärjestystä siitä huolimatta, ettei hinnasta ennen ole puhuttu. Painottamalla subjektiä *hintaa* saadaan sen tärkeys esille. Mikä estää käyttämästä samanlaista tapaa jälkilauseissa? Olen jo edellä kiinnittänyt huomiota siihen, että jälkilauseissa esiintyy sellaista painotuksen siirtymistä, joka muuttaa subjektin ja predikaatin sijaintisuhteet päinvastaisiksi, samantapaisiksi kuin verbin määräyksellä alkavissa lauseissa. Olisi varmaan syytä olettaa tutkia, mitkä seikat sellaisen painottamisen aiheuttavat ja missä määrin sitä kansankielessä esiintyy. Tavallisempaa on ilmeisesti, että ensimmäisellä sanalla on suurin paino samoin kuin esim. rinnasteisissa päälauseissa, mikä ehkä on yhteydessä *niin* -konjunktion käytön kanssa.

Tuntuu kuin olisi Raamatun *lähti hän* -tyypin vanhanaikaiseksi tuomitsemiseen vaikuttanut se, että on ajateltu inversion aina merkitsevän subjektin painottamista. Mutta miksi ei olisi mahdollista painottaa predikaattia? Jos siinä virkkeessä, jonka Saarimaa on ottanut esimerkiksi, jälkilauseen sanajärjestys muutetaan suoraksi, niin luettaessa paino silti tulee predikaatille: *Ja kun Jeesus oli lopettanut nämä vertaukset hän lähti sieltä* (olisi kai parasta luopua samalla pilkun käytöstä). Jos taas myönnetään, että predikaatin painottamiseen saattaa olla aihetta, niin eikö johdonmukaisuus vaadi päättelemään, että se voi tapahtua myös epäsuoraa sanajärjestystä käyttäen (vrt. *On ukko tuvassa*)? Subjektinkin painottamisessa voivat molemmat tavat tulla kysymykseen (*Kun — —, sus vei; Kun — —, oli kehtu*). Myönnän kyllä mielelläni, että inversiota kirjakielissä usein on käytetty aiheetta, mutta sen kertakaikkista hylkäämistä puhealalaisessa lausetyypissä luulisin olevan vaikeata puolustaa. Sama koskee käsittääkseni rinnasteisia lauseita. Siitä on

professori Lauri Kettunen huomauttanut arvostellessaan Saarimaan teosta »Huonoa ja hyvää suomea». Kettunen puoltaa tietyissä tapauksissa epäsuoran sanajärjestyksen käyttöä, koska paino luettaessa muuten »vetäytyy liiaksi subjektille» (Vir. 1931 s. 126). Seuraava esimerkki sopinee valaisemaan asiaa: »Kauan hän pölyytteli sutta perään, joka ontuen tallusteli edellä; mutta eipä lopultakaan auttanut, vaan hänen täytyi heittää häntäheikki metsien haltuun.» (Palasia Seitsemästä veljeksestä s. 36) (Kivellä: »vaan täytyi hänen heittää» — —.)

Subjektin ja predikaatin sijaintisuhteita käsiteltäessä ei voi sivuuttaa kysymystä kieltoisanan paikasta. Juuri kieltoisanan kohdalla tulee hyvin selvästi näkyviin, että sanajärjestyksemme säännötelypyrkimyksissä on kankeaa kaavamaisuutta, joka ei voine olla kirjakielellemme eduksi. »Kielennoppaassa» väitetään, että »turmeltumaton suomalainen kielikorva» vaatii sanomaan: *Kirvesvartakaan poika ei osannut tehdä* ja tuomitaan sanajärjestys seuraavassa epäsuomalaiseksi: *Kirvesvartakaan ei poika osannut tehdä* (mts. 199), perusteena ilmeisesti se, että subjekti on spesiekseltään määrätty. Väite herättää epäilyä, sitä enemmän, kun esim. seuraavassa pidetään kieltoisanan esiintymistä ennen subjektia ilmeisesti täysin hyväksyttävänä: *Lupa-sanaa ei suomen kieli käytä seuraavalla tavalla* (ks. s. 273). Tekee mieli väittää, että tässä on kysymys teorioinnista eikä suomalaisen kielikorvan antamista ohjeista. Saman vaikutelman saa, kun teoksen kielen perusteella yrittää saada käsityksen siitä, minkälaiseksi kielteisten lauseiden sanajärjestyksestä vastaisuudessa on ajateltu. Ei yksin verbin määräyksellä alkavissa lauseissa, vaan myös jälkilauseissa, vieläpä erilaisissa sivulauseissa on kieltoisana subjektin (ja siihen verrattavan lauseenjäsenen) jäljessä, jos subjekti on spesiekseltään määrätty, ja sen edellä vain sil-

loin, kun subjekti ilmaisee jotakin, josta ei edellä ole puhuttu. Mainitsen esimerkkejä: »Vaikka pilkun kohdalla useimmiten on lyhyt tauko, *se ei varsinaisesti ole paussin merkki.*» (S. 129.) »Jos niitä ei hallitse, *niitä ei pitäisi käyttääkään.*» (S. 42.) »Osittain tämä horjuvaisuus tietenkin johtuu siitä, *että ääntämys ei ole vakiintunut.*» (S. 95.) »Sen yleisyys hyväksäkin kielessä johtuu kai siitä, *että sillä ei ole vakinaista supisuomalaista vastinetta,* — —» (S. 211.) Kieltoisana subjektin edellä: »Koska passiivin toinen infinitiivi tavallisesti ilmoittaa jatkuvaa tekemistä, *ei kokonaisobjekti tunnu sopivan sen yhteyteen.*» (S. 194 —.) »Pitkässämonimutkaisessa lauseyhdistyksessä on syytä varoa, *ettei sanonnan rakenne virkkeen loppuosassa muutu.*» (S. 188.) Sellainen kahtalaisuus, joka esimerkeissä ilmenee, on omiansa ihmetyttämään. Ei luulisi puhekielestä saatavan sille tukea. Tarkattakoon esim. *että*-lauseita seuraavissa virkkeissä: *Kuulin, että laiva oli tullut, Kuulin, ettei laiva ollut tullut* (subjekti spesiekseltään määrätty); vrt. *Kuulin, että oli tullut laiva, Kuulin, ettei ollut tullut laivaa* (subjekti spesiekseltään epä-määräinen). Kun nyt pyritään sellaiseen käytäntöön, että kieltoisana olisi spesiekseltään määrätyn subjektin jäljessä (*Kuulin, että laiva ei ollut tullut*), niin siinä tartutaan elävään kieleen sangen kovakouraisesti. Kansankielessä on kaikkein yleisintä juuri sellainen sanajärjestys, että kieltoisana on ennen subjektia. Tämä piirre tulee näkyviin erilaisissa lausetyypeissä (muistettakoon yleiset *ettei, vaikkei, jollei*). Luullakseni vain silloin, kun subjektia tahdotaan erityisesti painottaa, kieltoisana voi jäädä subjektin jälkeen. Esitän murrenäytteistä merkitsemiäni esimerkkejä: *Si'sävärkkiin ei o:pettaja ollu o:ikein tyy-tyväinen* (Kannisto, s. 280), mutt *sill ajäl ei se tulnu ühtikäm barëmaks* (Kettunen, s. 11), *nü ei ne käyk karjas eikä ne pilät torvia eikä mitiä* (Kettunen, s. 77), mut

sitten *ei se* enie tullus sielt (Kettunen, s. 81), Aamulla, kun kirkkoherra meni, niin *ei hevosia* ollukkaan (Setälä, s. 175), meinas että, jollei nyt tunnun nin *ei se* sitte hualim mistään (Kannisto, s. 286), ja sitten ko se saatiin sittev valmiiks nin *ei se hii-si* mennyp pois sitten siitä kirkkorakennuksesta (Kettunen, s. 17) mut ku se ampus lintuja ja vei niillen nii *ei ne* syönny (Kettunen, s. 77), kun hän sano, *ettei hän* tykkääs siitä (Kannisto, s. 292), Mutta tytär tunki sen sitte, *ettei se* ollus se miäs (Kannisto, s. 297), huomasi se tuojakih, *ettei se* ollukkah emäsika (Kettunen, s. 96), Seppä ol kyllä mielpahossaan, kun *ei hän* ollu nähny koskaan (Setälä, s. 66). Kuten edellä jo mainitsin, olettaisn kansankielessä kieltoisanan voivan olla myös subjektin jäljessä. En ole kuitenkaan sattunut saamaan vertailuun sopivia esimerkkejä. Haluaisin viitata tässä professori Tarkiaiseen, jonka kielestä sanajärjestyksenkin kannalta meillä varmasti olisi paljon opittavaa. Seuraavassa muutamia Suomalaisen kirjallisuuden historiasta (Helsinki 1934) poimittuja esimerkkejä: »Milloin taas hengen aktiivisuus on säilynyt herpaantumattomana, *sen voima ei* suinkaan ole aina tavannut olevista oloista tukea valoisimmille pyrkimyksillensä.» (S. 326.) »Kun todellisuus näin ollen esiintyy uudessa, entisestään muuttuneessa muodossa, tekee mieli eräissä tapauksissa käyttää sen kuvauksesta nimitystä uusrealismi ja samalla huomauttaa, että *sen luonne ei* ole suinkaan tyhjentävästi määriteltävissä,—»

(s. 289). Vrt. »Ja vaikka suomi kirkkoissa peri latinan kielen aseman, *ei se* kouluissa kelvannut sitä perimään, — —» (s. 67). »Niin paljon ajankohtaisesti tärkeätä ja tulevaisuuteen viittaavaa kuin ne sisältävätkin, *ei niillä* ole läheskään niin suurta kirjallista merkitystä kuin hänen varhaisemmillä aikaansaannoksillansa.» (S. 161—.) »On kuitenkin historiallisesti hyvin kuvaavaa, *ettei tuo into* purkautunut kuuluville suomeksi — —. [s. 94]» — — ja hänellä oli aavistus vertailevan tutkimuksen tarpeellisuudesta runojen ikää määrättäessä, *vaikkei hän* tässä suhteessa tullutkaan toteuttaneeksi lopullisia tutkimussuunnitelmiansa.» (S. 98.)

Tuntuu kuin olisi sanajärjestyksemme uusimista suoritettu liiaksi kiireessä, yksityiskohtiin tarpeeksi syventymättä. Merkkinä siitä on mielestäni se, että spesies-käsitteestä on tullut niin koko sanajärjestyksymystä hallitseva tekijä, että sen vaatimuksia noudatettaessa on jouduttu ristiriitaan luonnollisen lausepainotuksen kanssa. Siksi luulisinkin, että olisi parasta luopua pyrkimästä säännötelyyn sitä tietä, huolimatta siitä, että se näyttäisi vievän nopeasti ja vaivattomasti päämäärään: huoliteltuun sanajärjestyksen käyttöön. Kielemme menettäisi osan vivahdusrikkauttaan, kun ei voitaisi käyttää hyväksi kaikkia niitä etuja, joita on suhteellisen vapaasta sanajärjestyksestä. — Eiköhän olisi syytä noudattaa vanhaa, usein toistettua neuvoa ja jättäytyä parhaiden kielenkäyttäjiemme ohjauksen varaan?

Eeva Lindén.